

DE DOCTOR DOMINEE

Aflevering 33 van de historische reeks van Coevorden

Huib D. Minderhoud

15 mei 1648. Een plechtig ogenblik in de hoge raadszaal van het stadhuis in Munster. Onder doods stilte tekenen tientallen gezanten een vredesverdrag, dat een eind maakt aan twee oorlogen. De rooms-katholieke afgevaardigden leggen de eed af op het kruis, de protestanten op de bijbel en na afloop van de plechtigheid omhelzen ze elkaar. Spanjaarden en Fransen of ze nooit anders doen, Nederlanders en Duitsers houderig en onbeholpen. De vrede van Munster is een feit. De tachtigjarige en tevens de dertigjarige oorlog behoort tot het verleden. Uitdrukkelijk wordt door alle landen, ook door Spanje, erkent dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een zelfstandige, onafhankelijke staat is. Een heugelijke gebeurtenis, die op 5 juni, als de vrede officieel afgekondigd wordt, op veel plaatsen in ons land uitbundig gevierd wordt.

Een maand eerder, op 16 april 1648, vindt in de kerk in Coevorden een andere feestelijke gebeurtenis plaats. Twee nieuwe predikanten worden in hun ambt bevestigd. Dominee Doctor Johan Picardt als eerste predikant en Frederikus Johannes van Staveren als tweede. De Coevordenaren zijn misschien wel wat onder de indruk geweest van de doctorstitel van eerstgenoemde, maar ze zullen het niet erg hebben laten merken. Getrouw aan de goede Drentse traditie kijken ze liever eerst de kat uit de boom. Dat ze op deze dag wel een heel bijzondere dominee binnen de kerkmuren gehaald hebben, is hen ongetwijfeld pas later duidelijk geworden.

Johan Picardt wordt op 5 februari 1600 in Bentheim geboren. Zijn grootvader Johan Kemner is hofpredikant geweest bij de graaf van Bentheim en hij brengt de vorst ertoe over te gaan tot het calvinisme, waardoor alle kerken in de graafschap hervormd worden. Kemners dochter Elske trouwt met dominee Johan Picardt, die zijn schoonvader als hofprediker opvolgt en hun vierde kind en eerste zoon wordt ook Johan genoemd. Deze Johan besluit de familietraditie voort te zetten en hij studeert theologie in Franeker (1620-1622) en daarna in Leiden, waar hij in 1623 afstudeert. Op 21

oktober van laatstgenoemd jaar doet hij zijn intrede als predikant in Egmond aan Zee. Hij trouwt daar op 21 oktober 1625 met de "aanzienlijke juffer" en erfdochter Roeka Brederode van Egmond en beschikt zo over meer geldmiddelen dan de doorsnee dominee.

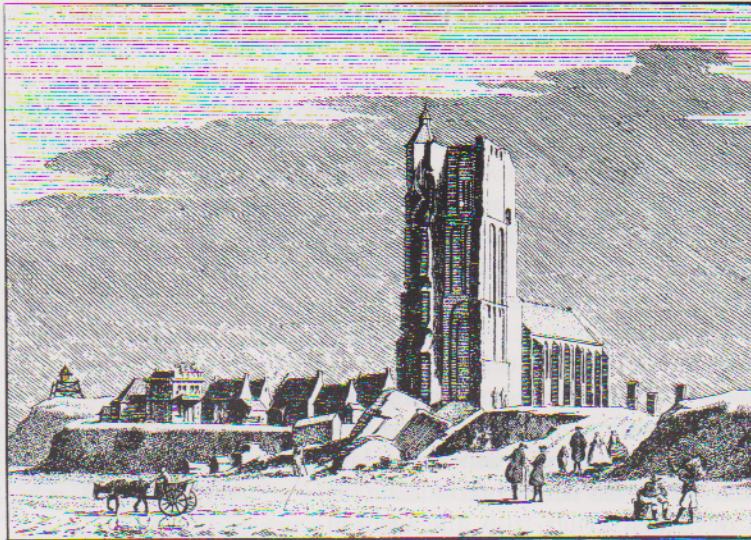

Picardts portret zoals dat voorkomt in zijn boek van 1660.

Johan Picardt is een veelzijdig man. Behalve voor het predikambt koestert hij ook grote belangstelling voor andere zaken. Voor de geneeskunst bijvoorbeeld. Hij studeert in Leiden medicijnen en promoveert in 1628 tot doctor medicus.

Maar ook de landbouw en meer in het bijzonder de opbrengsten daarvan boeien hem in hoge mate. Picardt kan zich niet voorstellen, dat de Heer de "dreck der bestiën" bestemd heeft tot het vruchtbaar maken van landerijen. Nee, hij weet zeker, dat vermenging van de verschillende grondsoorten veel betere resultaten afwerpt. Om zijn ideeën in praktijk te brengen, koopt hij in de pas drooggelegde Beemster 15 ha. grond en begint daar te experimenteren. Maar de grond is erg drassig en de boeren lachen zich een ongeluk om de eigenwijze dominee. 't Wordt niks, niemand hecht geloof aan zijn moderne opvattingen. Ook in de uitoefening van zijn nieuw verworven bevoegdheid, het uitoefenen van een dokterspraktijk, zit het hem niet mee. De kerkelijke autoriteiten verbieden hem kort en goed deze uitbreiding van werkzaamheden. Johan verklaart daarop te overwegen uit Holland te vertrekken en hij voegt de daad bij het woord. Hij verzoekt de classis van Alkmaar en zijn kerkenraad verlof voor een reis "naar Groningerland" en hij brengt zijn gezin onder in een voormalige kloosterboerderij in Rhee. Op 19 april 1643 houdt hij zijn afscheidspraak in een bomvolle kerk in Egmond. Een veel voorkomend verschijnsel bij een vertrekkende predikant.

Picardt heeft de boerderij in Rhee in erfpacht gekregen van het landschapsbestuur (Drost en Gedeputeerden) en hij probeert nu in Rolde, waar de predikantsplaats juist vacant is, een beroep te krijgen. Op 9 juli 1643 houdt hij daar een proefprediking, waarna hij onder druk van Drost en Gedeputeerden en met voorbijgaan van de eerste keuze kandidaat beroepen wordt. In Rolde gaat het hem ook niet

Picardts kerk in Egmond aan Zee in 1742, door duinafslag beschadigd. Twee jaar later zouden de toren en de huizen al verdwenen zijn en niet lang daarna de kerk ook.

voor de wind. In de voormalige kloosterboerderij kan hij opnieuw en nu op de vaste Drentse bodem zijn proefnemingen hervatten. Maar... hij woont niet in Rolde en dat stellen de gemeenteleden niet erg op prijs. Bovendien vinden ze hem te geleerd en zijn preken vallen ook niet in de smaak. Zijn gezwoeg in de Drentse aarde werpt bepaald geen vruchten af. Ondanks het feit, dat hij een aan Drost en Gedeputeerden opgedragen werk schrijft, waarin hij zijn denkbeelden uiteenzet. Om van "wildt en woest onvruchtbaar landt goed groen- en weidland te maken, zonder miss! (mest)". De heren gaan er niet op in.

Zijn zondagse tochten naar en van Rolde om zijn preekbeurten te vervullen, brengen hem echter wel de liefde tot de archeologie bij. Alle vier types monumenten, die hij later in zijn historisch werk zal beschrijven, komt hij hier tegen. Hunebedden, celtic fields, grafheuvels en brandheuvelgroepen kan hij hier tijdens zijn tochten bestuderen. Johan Picardt vereenzaamt in zijn lage donkere boerderij, even ten oosten van Assen. Twee van zijn kinderen overlijden! Hij schrijft een nieuw boek over "de waardigheydt des predikambts", maar

ook dat vindt geen weerklank. Picardt wordt een somber neerslachtig mens.

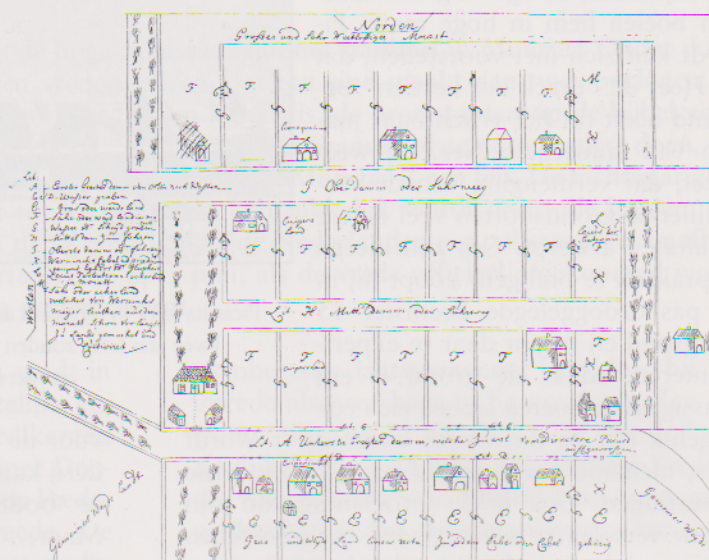
En dan, plotseling, komt er redding. De graaf van Bentheim, die hij in zijn jeugd goed gekend heeft, verzoekt hem in 1647 een gebied van 1000 ha. volgens zijn opvattingen in cultuur te brengen. Dat is de opdracht, waarop hij gewacht heeft. Een opdracht groter dan hij ooit had durven hopen. Een kans, die hij niet voorbij mag laten gaan! Met beide handen neemt hij het aanbod aan. En als hij dan, een jaar later, al weer dank zij de bemiddeling van en na betaling van vijfhonderd gulden aan Rutger van den Boetzelaer een beroep als eerste predikant naar Coevorden krijgt, zijn alle wensen vervuld. Naar Coevorden! De machtige vestingstad, een juist voltooide kerk, een totaal andere gemeenschap, een nieuwe uitdaging. Doctor dominee Picardt komt naar Coevorden.

Hij begint zijn werkzaamheden in zijn gemeente, maar ook daarbuiten. Immers daar bij Neuenhaus, over de grens met het graafschap Bentheim, ligt het woeste gebied, dat hij nu volgens zijn ideeën mag omvormen tot vruchtbare akkers en weilanden. Uiterst nauwkeurig, volgens een goed voorbereid plan, gaat hij te werk. Alles staat op papier! De sloten, de kavels en de wegen; drie typen boerderijen, een kerk, en zelfs een lustslot, De Swaneburg, voor de graaf.

Toekomstige kolonisten, aangelokt door beloften op het nieuw ontgonnen land straks een boerderij te mogen pachten, komen naar Neuenhaus. Zij graven sloten en vaarten om het moerassige gebied te ontwateren en ze verwijderen de halve meter dikke veenlaag. Een gedeelte van dit veen wordt met de ondergrond vermengd om zo Picardts vruchtbaarheidsideaal gestalte te geven.

En... deze keer heeft de dominee – ontginning succes! Als de wegen zijn aangelegd en de boerderijen de een na de ander verrijzen,

wordt de eens zo woeste streek bewoond gebied. Onder uiterst gunstige voorwaarden vestigen er zich voornamelijk Nederlandse kolonisten. Natuurlijk veel boeren, maar ook een timmerman, een smid, een wagenmaker en een winkelier! Omstreeks 1663 zijn alle kavels uitgegeven en de nieuwe volksplanting begint onder de naam "Picardije" haar bestaan.

Picardts ontwerp van zijn ontginning Picardije.

Picardt heeft zich al enkele jaren daarvoor teruggetrokken en de leiding van het project overgedragen aan zijn zoon Alexander. Lang zal deze er zich echter niet mee bezig kunnen houden, want in 1667 wordt hij plotseling ontslagen. Niet vanwege ongeschiktheid of wanbeheer, maar omdat hij de hervormde leer is toegedaan. De graaf van Bentheim gaat namelijk in 't genoemde jaar over tot de Rooms-katholieke kerk, die hierdoor in het graafschap weer de heersende geloofsrichting wordt. De protestantse godsdienst mag niet meer in het openbaar beleden worden en alle overheidsdienaren moeten voortaan Rooms-katholiek zijn. De graaf maakt zijn ommezwaai onder druk van Bernhard van Galen, bisschop van Munster, wiens bisdom het kleine graafschap van

Het wapen van de vroeger zelfstandige gemeente
Alte Picardie, gebaseerd op gegevens
van de grondlegger.

twee zijden geheel omsluit. De bisschop heeft gedurende de Tweede Engelse oorlog (1665-1667) een inval in de Achterhoek, Twente én Drenthe ondernomen, omdat hij van mening is, dat Borculo en omgeving tot zijn gebied behoort. Zijn plunderende troepen hebben de vesting Coevorden echter niet aangevallen en dat heeft het geloof van de Coevordenaren in hun vesting niet weinig versterkt. Onder bedreiging van de hertog van Brandenburg, Nederlands bondgenoot in Duitsland, moet Bernhard van Galen in 1666 al weer vrede sluiten. Dat zit hem niet lekker en hij wil nu zijn gram op het kleine graafschap Bentheim halen. Door Rooms-katholiek te worden weet de in het nauw gedreven graaf bezetting van zijn land te voorkomen. Maar het bestuurswerk van de Picardts wordt hierdoor wel jammerlijk doorkruist. De in het ontginningsplan ontworpen her-

vormde kerk zal nooit verrijzen. Het grafelijk lustslot trouwens ook niet!

Deze ontwikkeling heeft Johan Picardt ongetwijfeld veel pijn gedaan. Maar hij heeft in de afgelopen jaren niet stil gezeten. Een ander groots werk heeft veel van zijn aandacht opgeëist. Het onderzoek van de vele geheimzinnige overblijfselen uit het Drentse verleden, de grafheuvels en hunebedden en het bestuderen van oude geschriften, betrekking hebbend op de geschiedenis van Noord-Nederland. Hierdoor wordt hij niet alleen een pionier op 't gebied van landontginning, maar ook nog de voorloper van de Nederlandse archeologie. En als hij de resultaten van zijn naspeuringen in 1660 te boek stelt, is hij ook de eerste Drentse schrijver aller tijden.

Zijn boek waarvan de titelaanhel luidt: "Korte beschrijvinge van eenige vergetene en verborgene antiquiteiten", is allerm minst kort, want het telt maar liefst 302 bladzijden. Picardt behandelt hierin de geschiedenis van de drie noordelijke provincies in het algemeen en die van Drenthe en Coevorden in het bijzonder. Hij komt tot in onze ogen merkwaardige gevolgtrekkingen. Coevorden is gesticht door de Romeinen, de hunebedden zijn opgericht door "grouwelycke" mensenetende reuzen en de grafheuvels worden bewoond door rond-

De grouwelycke reuzen aan het werk. Ter vergelyking
een paar gewone stervelingen ertussen.

spokende “witte wijven”. Het is een boek met bijgeloof en fantastische beweringen, zoals in de zeventiende eeuw gebruikelijk. Maar ’t is ook de weerslag van de onderzoeksdrijf van een man, die zijn weerga in Drenthe niet kent. Een schrijver, die zich bedient van prachtige, wijsgerige uitspraken als: “Het radt van Avontuyren staat nimmer stille, maar drijft altijd om. De eenen sitter boven op, den anderen hanghter onder aan, den derden klimt er weder op. En die daar onderaan hanght is dickwijls geluckiger als die boven daar op sit, want hem hanght boven ’t hoeft sijnen verhooghinghe, maar den ander sijne vernederinghe!” Een zin om over na te denken, ook nu nog, in 2006.

Doctor dominee Johan Picardt moet wel vaak afwezig geweest zijn en nauwelijks aan pastorale zielzorg zijn toegekomen. De Coevordenaren hebben hem dat waarschijnlijk niet kwalijk genomen. Ze zullen ongetwijfeld hoog tegen hem opgekeken hebben en ook hoog hebben opgegeven van hun geleerde doctor, die zulke belangrijke dingen deed.

Op 21 mei 1670 overleed hij nadat, zoals de kerkenraadsnotulen lovend vermelden: “zijn Eerwaarde in’t 23e jaar de gemeente alheyr met groote stichtinge, zoo in leer als in leven, getrouwelick hadde bediend”. Hij werd op 29 mei “voor de Predigstoel” begraven in zijn Hervormde kerk, maar zijn grafzerk is niet meer te vinden. Wel een plaquette met zijn borstbeeld in de muur tegenover de preekstoel. In Coevorden wordt hij geëerd door namen als dr. Picardtschool, dr. Picardtlaan, Picardtclub en Picardtroute. Even ten noorden van Neuenhaus ligt het plaatsje Alte Picardie, het oude Picardije, waar nog veel Duitse inwoners Nederlandse namen dragen. Zij hebben hun afkomst niet verge-

ten. Nog in 1997 vierden zij uitgebreid het vierhonderdvijftig jarig bestaan van hun dorp. En dan is er natuurlijk ook nog zijn boek, waaruit vele geschiedkundigen met graagte citeren. Een boek met zijn afbeelding, voorstellend een ouder wordende man met een zwart kalotje boven grijze lokken en een paar doordringend kijkende ogen. Een groot Coevordenaar!

Literatuur: M.A.W. Gerding - Johan Picardt (1600-1670).

Illustraties: Huib D. Minderhoud.

Een wit wijf in haar grafheuvel.

Advertenties achterkant omslag komen uit de Coevorder Courant van 1955, '56 en '57.